

ECONOMICS

Інтелектуалізація економіки як детермінанта формування нової стратегії розвитку сучасної України в глобалізованому світі: соціально-філософський аналіз

Т. М. Кучера

Кафедра філософії Харківського національного медичного університету (м. Харків)

Paper received 26.08.17; Accepted for publication 02.09.17.

Анотація. В статті досліджуються процеси інтелектуалізації економіки. Визначено та обгрунтовано особливості становлення інтелектуальної економіки, що заснована на знаннях, для формування нової перспективної стратегії розвитку сучасної України в глобалізованому світі. Доведено, освіта і наука виступають гарантом грамотності й освіченості соціуму, рушійною силою створення інтелектуального капіталу держави.

Ключові слова: інтелектуалізація економіки, інтелектуальний капітал, інноваційний розвиток, інтелектуальний потенціал людини, безперервна освіта.

Мета наукового дослідження полягає в соціально-філософському аналізі проблем, що визначені в XXI ст. змінами в суспільному житті, а саме: становленні інформаційного суспільства в умовах розширення глобалізаційних процесів та інтелектуально-комунікативних кордонів, що супроводжується неминучою кризою ціннісно-смыслових орієнтацій, економічною та політичною нестабільністю в соціумі, визначенням нових орієнтирів в системі освіти і науки. Відтак, можна стверджувати про те, що масштабні зміни цивілізаційної парадигми сучасної доби визначені активним входженням інформаційно-комп'ютерної революції, що породжує виникнення нового феномену суспільства з унікальними самоорганізаційними механізмами націленими на розробку інформації /інформаційного поля/ знань як найважливішого ресурсу виробництва нової інтелектуальної економіки (knowledge-based economy). В сучасних умовах володіння соціальними, економічними, виробничими, технічними видами знань актуалізує не тільки розвиток сфери управління знаннями, а й важливість розуміння проблеми інтелектуалізації економіки на засадах стимулювання інноваційної активності, зокрема генерування, накопичення, розповсюдження, використання, нових знань/технологій як головного інструменту реалізації державної політики у напрямі економічного зростання і прогресивного стійкого розвитку держави. Таким чином, перехід до нової стратегії суспільного розвитку визначений не тільки зміною типу економіки, що заснована на знаннях та інформації, а саме трансформацією форм праці, формотворенням нової системи світогляду та культурних цінностей в умовах глобального розвитку. Сьогодні світова хвиля фінансово-економічної, енергетичної, технологічної, демографічної, геополітичної кризи охопила весь сучасний глобальний простір і загрожує майбутньому людству. Без визначального пріоритету розвитку інтелектуального капіталу та можливості переходу до інтелектуальної економіки, без ноосферного світогляду та енергетичного способу виробництва і споживання реалізація стратегії інноваційного прориву людства неможлива.

Результати своїх фундаментальних наукових досліджень з проблем інтелектуалізації економіки в контексті нової парадигми розвитку цивілізації XXI століття представлено у працях В. Андрущенка, О. Базалука, Д. Белла, В. Беха, Е. Брукінга, В. Воронкової, А. Гальчинського, В. Іноземцева, М. Ожевана, К. Поппера, І. Пригожина, Й. Рехтмана, Т. Стюарта, Т. Сакайя, А. Тофлера, А. Урсула, Г. Хакена, П. Хейне, Й. Шумпетера. Разом з тим, теоретичного узагальнення потребують методологічні основи

інтелектуалізації економіки в контексті світового розвитку, зокрема дослідженню проблем накопичення/використання інтелектуального капіталу в Україні та розробці шляхів його покращення приділялося недостатньо уваги. Автор ставить за мету проаналізувати феномен інтелектуалізації економіки та визначити особливості становлення інтелектуальної економіки, що заснована на знаннях для формування нової перспективної стратегії розвитку сучасної України в глобалізованому світі.

Слід підкреслити, по-перше, активне посилення глобалізаційних процесів, інформаційна революція, інтернаціоналізація економіки видозмінюють формування суспільних відносин і міжнародних культурних зв'язків, визначають нові орієнтири освіти і науки, породжують критичне ставлення до застарілих штампів, посилюють прагнення до максимальної поінформованості, пробуджують ініціативність, активізують реформи/проекти та перспективні сфери інвестування. По-друге, нові трансформаційні процеси, що відбуваються під впливом розвитку п'ятого та шостого технологічних устроїв супроводжуються ймовірністю та невизначеністю. Це свідчить про те, що в такій соціосистемі (що посилюється дією новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій) з'єднуються в цілісність об'єкти і суб'єкти суспільної еволюції. Складність перебігу цього процесу вимагає детального соціально-філософського аналізу, зокрема дослідження проблеми впливу самоорганізаційних чинників на становлення та розвиток інституціонально-мережевого простору інформаційної економіки, що визначає характер і конкурентоспроможність економіки кожної держави сучасного світу і долі багатьох людей.

У зв'язку з цим, на думку вітчизняного дослідника С. Савченка, виникає такий тип суспільства, "що формується в координатах інформаційної супермагістралі (злиття існуючих технологій в єдину інтеграційну інформаційну технологію)" [4, с. 38]. Зазначимо, що істотні зрушення в умовах інформаційної економіки носять системний характер, продукують нові суспільні перетворення та інновації в усіх сферах життєдіяльності людини. Таким чином, формування такої соціосистеми або середовища обумовлено не тільки зміною технологій, а поступовою трансформацією комунікації і швидкою передачею інформації, що дозволяє говорити про розширення можливостей практичного використання знань (застосування нанотехнологій в медицині/авіації/космонавтиці/електроніці) та обмін досвідом між державами сучасного світу.

З цієї точки зору, актуальність теми дослідження визначається світоглядно-методологічною, теоретичною,

науково-практичною необхідністю осмислення нової парадигми розвитку українського соціуму в умовах становлення інформаційного суспільства, що супроводжується інформатизацією соціального життя, інтелектуалізацією економіки, яка видозмінює звичний устрій національного господарства через систему соціальних інститутів, а саме: політику, освіту, науку, культуру, правові інститути та соціальні стандарти, рівень розвитку світового співтовариства в цілому. Відтак, можна сказати, що саме через наведені інститути відбувається не тільки нарощування інтелектуального/інноваційного/знаннєвого потенціалу соціуму, зокрема, в умовах нових технологій (інформатизації, комп'ютеризації, автоматизації) відбувається перехід людської цивілізації до інформаційної фази розвитку. Поза сумнівом, у процесі інформаційної революції в умовах стрімкого розвитку науки, широко-масштабного використання знань і інформації відбувся перехід світової спільноти від постіндустріального до інформаційного, що визначається науковцями по-різному: "суспільство знань" (М. Моїсеїв), "постіндустріальне суспільство" (Д. Белл), "інформаційне суспільство" (Й. Масуда), "поєва цивілізації знань" (А.Шафф), "суспільство з інформаційною економікою" (М. Кастельс).

Значне місце в наукових публікаціях сьогодні належить теоретичним аспектам ролі інтелектуального капіталу, як головної тенденції розвитку світової економіки на початку нової епохи. В цьому контексті, більш глибокого соціально-філософського аналізу та наукової діагностики потребує економічний прогрес держави, адже конкурентні переваги все більше залежатимуть від ступеня використання та розвитку сучасних знань, зокрема практичного застосування інтелектуального капіталу нації.

Відомий вчений, що досліджував проблему становлення та розвитку капіталу Д. Гелбрейт у своїй праці "Нове індустріальне суспільство" наголошував на тому, що високий рівень виробництва і накопичення доходів насправді є результатом успішного застосування нових передових технологій, що призводить не тільки до великих масштабів виробництва, а спрощує задоволення елементарних фізичних потреб. Внаслідок цього економіка/економічна поведінка стає продуктивнішою й більш гнучкою, споживчий попит стає керованим об'єктом управління. До того ж Гелбрейт підкреслює, що в індустріальній системі на ринку праці діє тенденція до надлишку робочої сили. Зважаючи на це, слід пам'ятати, що в минулому столітті більш важливого значення набув капітал, а, отже, і влада перейшла до капіталу. Можна зробити висновок, про те, що вимоги диктуються технікою і організацією виробництва, а не ідеологічними символами – ось що визначає феномен економічного суспільства [2, с. 14-16].

Американський економіст і публіцист Томас Стюарт, який досліджував у своїх роботах проблеми світової економіки, у власному науковому дослідженні "Інтелектуальний капітал. Нове джерело багатства організацій" наголошує, що "Інтелектуальний капітал – головне багатство ..." інтелектуальна компанія характеризується прагненням звільняти свої баланси від основних фондів, тобто які не мають матеріальної форми, і не зрозуміло, хто є відповідальним за їх зміст. В той же час, матеріальні активи витісняються інтелектуальними таким же чином, як поточні активи витісняються інформацією. Вчений підкреслює: "Якщо зобразити динаміку капітальних витрат "промислового" та "інформаційного" століття у вигляді графіків, то буде видно, що обидві лінії перетинаються у 1991 р., коли витрати на придбання

промислового обладнання склали 107 млрд дол., а на закупівлю інформаційної техніки – 112 млрд дол. Будемо вважати це першим роком інформаційного століття. З цих пір компанії витрачають більше грошей на обладнання, необхідне для збору, обробки, аналізу та поширення інформації, ніж на машини, призначені для штампування, різання, збірки, навантаження та іншого роду дій з матеріальними предметами" [6].

Це є свідченням того, що Т. Стюарт піднімає питання про витіснення фізичної праці в суспільстві новими та більш зручними засобами/технологіями праці, і в цьому процесі вертикальна інтеграція поступається місцем віртуальній організації [3, с. 4-6]. Не викликає сумнівів і той факт, що створення інновацій відведено сфері науки. Також, слід підкреслити комплексність цієї проблеми, адже поштовхом до економічного зростання обсягів інтелектуальної праці є нарощування інвестицій в інформаційну техніку, що сприяє розробці проривних технологій (інформаційно-комунікаційні технології, освітні, медичні, нанотехнології, біотехнології, тощо).

На думку вітчизняних вчених [2; 4; 5], сьогодні реальна проблема України полягає у технологічному відставанні від авангардних країн, що свідчить про відсутність дієвої стратегії розвитку з практичним довгостроковим використанням результатів інтелектуальної діяльності та їх впровадження в перспективну економіку держави.

Сценарій та реалізація інноваційного прориву України можлива лише за умови оновлення державної політики на засадах впровадження системи національних інноваційних програм, а також створення проекту довгострокового прогнозування науково-технологічного, економічного і територіального стійкого розвитку нашої держави. Слід підкреслити, майбутнє будь-якої держави сучасного світу вбачається не тільки в освоєнні та розробці нових технологій, а також і в процесі модернізації системи освіти і науки як гаранта грамотності й освіченості соціуму.

Більшість вітчизняних вчених наголошують [5;6], що сучасний стан системи освіти переживає складність реформ, які супроводжується поширенням європейських освітніх тенденцій та інновацій на непідготовлену/неадаптовану ментальність соціуму. Як наголошує С. Семенов: "замість єдності в багатоманітності і розширення освітніх можливостей можна одержати сумну уніфікацію, одноманітність і втрату самобутнього творчого потенціалу національних (регіональних) освітніх систем" [5, с. 31]. Відтак, сучасна доба висуває нову вимогу, а саме: необхідність змін у підходах та методах в процесі навчання. На думку У. Дайзарда, в умовах розповсюдження нових технологій "освіта, яка триває" буде чимось більше, ніж курси перепідготовки та інші види так званої освіти для дорослих. Вона стане постійним середовищем людини, на кожному кроці надаючи їй певні можливості для пошуку нової інформації і творчого мислення" [1, с. 348]. З цієї точки зору зазначимо, що актуальним представляється перехід до нового рівня безперервної високоякісної професійно орієнтованої освіти, що є основою формування суспільного інтелекту (М. Хайдегер). В такому контексті, саме освіта виступає унікальним смислотвірним базисом формування інформаційної культури та інтелекту, адже першою здатна реагувати на глобальні трансформації і виклики, в яких сама виступає драйвером.

Зміст сучасної освіти в умовах становлення постіндустріального інформаційного суспільства розкривається крізь призму уявлень та ідеалів, що є важливою частиною системи суспільного й культурного відтворення, є

своєрідним соціальним інститутом трансляції знань і зразків культури. Як соціокультурний інститут, освіта в умовах становлення інформаційного суспільства визначається не тільки зростанням обсягу інформації, вдосконаленням процесу розвитку і соціалізації людини, а також системним формуванням і безперервним накопиченням комунікаційних зв'язків.

За всієї багатоманітності й функціональності, на сучасному етапі освіта характеризується певною фрагментаризацією світосприйняття, загостренням гендерних і конфесійних проблем в сучасних соціокультурних реаліях. Тому, визначення стратегічних орієнтирів освітньої діяльності вимагає входження сучасної освіти у сферу інтердисциплінарних дискурсів, що дозволяє будувати нову філософію освіти на засадах сучасних теорій постнекласичної науки (синергетиці, самоорганізації, автопоезисі). Виявлення ефективних орієнтирів організації соціосистеми неможливе без вироблення практичних рекомендацій щодо побудови нового суспільства в країнах, які знаходяться на різних стадіях соціально-економічного розвитку. Саме цю задачу спроможна вирішити освіта і наука, як рушійні сили створення інтелектуального капіталу держави/нації.

Ми цілком погоджуємося з думкою вітчизняного вченого В. Кременя, який у своїх працях (“Особистість в освітньому просторі сучасної цивілізації”, “Людина в трансформаціях “економізму”: утопії і реальність”) підкреслює, що на сучасному етапі реформування освіти має відбутися у системі законодавчого і нормативно-

правового регулювання з урахуванням вимог європейської системи стандартів та сертифікації. Академік наголошує, що нові технології продукують нову якість суспільного життя, що підкреслює важливість переведення матеріально-технічної бази навчального процесу на сучасний рівень. Слід мати на увазі, здійснення мовного прориву в освіті шляхом забезпечення знання державної мови та вивчення іноземних мов, дозволяє в сучасному глобалізованому світі діяти максимально ефективно, підтримувати на високому рівні власну професійну компетентність [3, с. 4-7], що підкреслює не тільки новий статус, а й нову роль науки і освіти в умовах нової парадигми розвитку цивілізації XXI століття.

Недостатня увага держави до наукової сфери, низький рівень фінансування наукових та науково-технічних робіт не сприяє зростанню інтелектуального капіталу, підвищенню конкурентоспроможності та економічного зростання України. Тому, розриваючи коло накопичених проблем, Україна, безумовно, має визначити головні напрями осучаснення освіти і науки. Слід визнати, серед них: гуманізація й рішуча демократизація, – утвердження в соціумі розуміння пріоритетності науки як сфери, що продукує нові знання, і освіти, що долучає до знань суспільство загалом і кожну людину зокрема; підготовка людини, яка здатна до ефективної життєдіяльності у XXI столітті; підготовка самодостатньої особистості, яка б керувалась у житті власними поглядами і переконаннями і була здатна на самостійні свідомі дії.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дайзард У. Наступление информационного века // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – 452 с.
2. Кендюхов О.В. Эффективное управление интеллектуальным капиталом: Монография / НАН України. Институт экономики промышленности; ДонУЕП. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359с.
3. Новое индустриальное общество: пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. – М.: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Транзиткнига”; Спб.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с. – (Philosophy).
4. Савченко С. Теоретико-исторические основания становления

- информационного общества как нового типа общества “знаний” // Гуманитарный вестник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць, вип. 57-Запоріжжя: ЗДІА, 2014.-с. 38 – 50.
5. Семенов С. Российская высшая школа в условиях глобализации/Семенов С.Н., Семенова А.Н./Философия образования. 2005.-С.31-33.
  6. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. / Под ред. В.Л. Инноземцева. М.: Academia, 1999. с. 372 – 400.

REFERENCES

1. Daizard Y. The advent of the information epoch // A new technocratic wave in the West.– Moscow: Progress, 1986. – 452 p.
2. Kendiukhov O.V. Effective Intelligent Capital Management: Monograph / NAN of Ukraine. Institute of Industrial Economics; DonUEP – Donetsk: DonUEP, 2008. – 359p.
3. Dzh. Gjelbrejt New industrial society: Trans. With the English. / J. Galbraith. – М.: ООО “Izdatelstvo AST”: ООО “Transitkniga”; Spb.: Terra Fantastica, 2004. – 602 p. – (Philosophy).
4. Savchenko S. Theoretical and historical foundations of the infor-

- mation society as a new type of society “knowledge” // The Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy: Sb. Sciences works, №57-Zaporozhye: ZDIA, 2014-p.38-50.
5. Semenov S. Russian Higher School in the Conditions of Globalization / Semenov S.N., Semenova A.N./Philosophy of Education. 2005.-P.31-33.
  6. Stewart T. Intellectual Capital. A new post-industrial wave in the West. Anthology. Ed. V.L. Inozemtseva. M.: Academia, 1999. p. 372-400.

Интеллектуализация экономики как детерминанта формирования новой стратегии развития современной Украины в глобализирующемся мире: социально-философский анализ Т. Н. Кучера

Аннотация. В статье исследуются процессы интеллектуализации экономики. Определены и обоснованы особенности становления интеллектуальной экономики, основанной на знаниях, для формирования новой перспективной стратегии развития современной Украины в глобализованном мире. Доказано, образование и наука выступают гарантом грамотности и образованности социума, движущей силой создания интеллектуального капитала государства.

Ключевые слова: интеллектуализация экономики, интеллектуальный капитал, инновационное развитие, интеллектуальный потенциал человека, непрерывное образование.

Intellectualization of economy as a determinant of the formation of the new development strategy of modern Ukraine in the globalized world: socio-philosophical analysis T. N. Kuchera

Abstract. This article examines the processes of intellectualization of the economy. Identified and justified by the peculiarities of the formation of intellectual economy, based on knowledge, for the formation of a new and promising strategy for the development of modern Ukraine in a globalized world. Realization of innovative of Ukraine is possible only under the implementation of the system of national innovation programmes, and the establishment of the project long-term forecasting of scientific, technological, economic and territorial development of our state. It should be emphasized that the future of any nation of the modern world is seen not only in the exploration and development of new technologies, but also in the process of modernization of the education system and science as a guarantor of literacy and education of society. it is the driving force behind the creation of the intellectual capital of the state.

Keywords: intellectualization of the economy, intellectual capital, innovation development, intellectual capacity rights, continuing education.